

ДИАЛЕКТОЛОГІЯ

**АКТУАЛІЗАЦІЯ СЕРЕДНЬОПОЛІСЬКИХ ДІАЛЕКТНИХ
МОРФОЛОГІЧНИХ РИС У ЗБІРЦІ ПРОЗОВИХ МІНІАТЮР
ОЛЕНИ ЛОТОЦЬКОЇ «АНГЕЛИ В НАМИСТАХ»:
ІМЕННІ ЧАСТИНИ МОВИ**

doi: 10.12958/2227-2631-2024-2-50-6-18

Галина Гримашевич,

кандидат філологічних наук, доцент,

завідувач кафедри української мови та методики її навчання

Житомирського державного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3225-0031>

У статті проаналізовано морфологічні риси середньополіської говірки в царині іменних частин мови, актуалізовані в збірці прозових мініатюр Олени Лотоцької «Ангели в намистах», яка досі не була об'єктом системного дослідження з огляду на функціонування в ній діалектизмів різних рівнів мовної системи. Насамперед прокоментовано специфіку формотворення іменників, зокрема репрезентантів кличного відмінка скорочених імен першої відміни з притаманним території Середнього Полісся закінченням *-є*, аналогічних структур родового відмінка множини з флексією *-ув*, збереження давньої форми родового відмінка іменників третьої відміни на *-и*. Схарактеризовано діалектні вияви рідної для авторки говірки (с. Крупове Дубровицького р-ну Рівненської обл.) в словозміні прикметників, найчастіше репрезентовані усіченими формами чоловічого роду в називному відмінку однини, які наявні й у порядкових прикметниках та ад'єктивних займенниках, давніми стягненими формами в називному відмінку множини з флексією *-и*. Водночас спостережено говіркові, передовсім фонетичні, особливості в оформленні числівників (*шестири, одін, девять, восьми* та ін.). Займенникові відповідники виявляють відмінності в структурі, фонетичному оформленні, відмінюванні й демонструють почасти архаїчні форми. У системі діалектного займенника, представленого в текстах, відзначаємо вживання особових займенників без приставного *н-*, наявність нестягнених форм прикметникових займенників, активне функціонування вказівного займенника *гетий* у різних відмінкових формах. Зазначені морфологічні діалектизми, як свідчать напрацювання мовознавців, відомі в інших середньополіських говірках. Нова збірка прозових мініатюр Олени Лотоцької «Ангели в намистах», як і попередня «Нині зозуля кувала», продемонструвала актуалізацію діалектних рис рідної для авторки середньополіської говірки на різних мовних рівнях, зокрема й на морфологічному, насамперед у царині іменних частин мови. Морфологічні діалектизми органічно вплетені в тканину художнього

тексту, індивідуалізують мовлення персонажів. Олена Лотоцька послідовна у відтворенні поліського мовного колориту рідної говірки.

Ключові слова: «Ангели в намистах», іменні частини мови, морфологічні риси, Олена Лотоцька, середньополіська говірка.

Actualization of Middle Polesian dialect morphological features in the collection of prose miniatures by Olena Lototska «Angels in Necklaces»: nominal parts of speech

The article analyzes the morphological features of the Middle Polesian dialect in the field of nominal parts of speech, actualized in the collection of prose miniatures by Olena Lototska «Angels in Necklaces», which has not yet been the object of systematic research due to the functioning of dialectisms of different levels of the language system in it. First of all, the specifics of noun formation are commented on, in particular, the functioning of representatives of the vocative case of shortened names of nouns of the first declension with the ending *-e* inherent in the territory of Middle Polesie, analogous structures of the genitive case of the plural with the inflection *-uv*, the preservation of the ancient form of the genitive case of nouns of the third declension in *-y*. The dialectal manifestations of the author's native dialect in the declension of adjectives are characterized, most often represented by truncated forms of the masculine gender in the nominative singular, which are also present in ordinal adjectives and adjectival pronouns, and by ancient contracted forms in the nominative plural with the inflection *-y*. At the same time, dialectal, primarily phonetic, features in the formation of numerals are observed. Pronoun counterparts reveal differences in structure, phonetic formation, declension, and demonstrate partly archaic forms. In the system of dialect pronouns presented in the texts, we note the use of personal pronouns without the prefix *n-*, the presence of unstressed forms of adjectival pronouns, the active functioning of the demonstrative pronoun *gety* in various case forms. The above-mentioned morphological dialectisms in the field of nominal parts of speech, as evidenced by the work of linguists, are known in other Middle Pole dialects. Olena Lototska's new collection of prose miniatures «Angels in Necklaces», like the previous one «Now Zozulya Kuvala», demonstrated the actualization of dialectal features of the author's native Middle Polissya dialect at various linguistic levels, including the morphological one, primarily in the field of nominal parts of speech. Morphological dialectisms are organically woven into the fabric of the literary text, individualizing the speech of the characters.

Key words: «Angels in Necklaces», Middle Polissya dialect, morphological features, nominal parts of speech, Olena Lototska.

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Вступ. В українській літературі кінця ХХ – початку ХХІ ст. помітна тенденція використання діалектизмів поліського етномовного континууму, оскільки раніше говіркове мовлення цієї території, на відміну від теренів південно-західного наріччя, не було належно репрезентоване в художньому дискурсі, хоча діалектизми-полісизми як маркери одного з найархаїчніших ареалів Славії, де збережено унікальні говіркові риси на всіх мовних рівнях, дають змогу проникнути в духовний світ носіїв, у їхній світогляд, відтворити унікальність мовлення персонажів, неповторний колорит зображеної місцевості, уможливають вирішення низки мовознавчих питань щодо взаємодії літературних і говіркових елементів у контексті проблеми олітературення діалектів, стають неодмінним складником ідіостилю письменника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуалізація говіркових особливостей поліського наріччя в художньому дискурсі кінця ХХ – початку ХХІ ст. зумовила появу лінгвістичних досліджень, об'єктом наукового опису в яких стало відображення діалектних рис західнополіського (Аркушин 2012; Дружук, 2016; Зінчук, 2020; Ніколаєнко, 2012; Спанатій, 2013; Яворський, 2012; Яворський, 2013а; Яворський, 2013б); середньополіського (Гримашевич, 2010; Громик, Яворський, 2022а; Ольховик, 1997; Яворський, 2013в; Яворський, 2013г; Яворський, 2015а; Яворський, 2015б; Яворський, 2015в; Яворський, 2015г) і східнополіського (Яворський, 2015а) континууму в художніх текстах. У монографії Ю. Громика і А. Яворського докладно проаналізовано репрезентацію трьох поліських діалектів у сучасній художній літературі (Громик, Яворський, 2022б). Водночас нова збірка прозових мініатюр Олени Лотоцької «Ангели в намистах» (Лотоцька, 2023) досі не була об'єктом системного дослідження щодо наповнення її говірковими елементами, крім аналізу в загальних рисах діалектизмів різних рівнів у післямові до неї (Громик, 2023, с. 364 – 387).

Олена Лотоцька – авторка двох збірок малої прози: «Нині зозуля кувала» (Лотоцька 2020) і «Ангели в намистах» (Лотоцька, 2023). Хоча твори письменниці з'явилися нещодавно, вони вже привернули увагу мовознавців саме в контексті актуалізації в них діалектних особливостей рідної для авторки середньополіської говірки.

Зокрема, Ю. Громик і А. Яворський, досліджуючи поліські діалекти в сучасній художній літературі загалом і в прозі О. Лотоцької зокрема, крім докладного аналізу фонетичних рис, передовсім у царині консонантизму, у збірці малої прози авторки «Нині зозуля кувала», водночас характеризують і морфологічні особливості, насамперед у системі повнозначних частин мови (Громик, Яворський, 2022а; Громик, Яворський, 2022б). Із-поміж складників іменної морфології мовознавці акцентують на словозміні іменника, відзначають вплив говіркових фонетичних рис, виокремлюють архаїзми в царині іменника, з'ясовують особливості морфемної структури субстантивів, простежують наслідки

взаємодії форм твердої і м'якої групи іменників у певних відмінках. Водночас у полі їхнього зору й особливості словозміни інших іменних частин мови, зокрема прикметника, займенника, числівника, які демонструють діалектні риси, передовсім зумовлені особливостями говірки, представлені авторкою в художньому тексті. Крім того, ці частини мови також засвідчують збереження давніх елементів, які актуалізовані в мовленні персонажів (Громик, Яворський, 2022б, с. 250 – 252). Водночас говіркову фонетику збірки О. Лотоцької «Нині зозуля кувала» проаналізувала І. Дружук (Дружук, 2023).

Крім того, морфологічні особливості досліджуваної збірки «Ангели в намистах» загалом представив Ю. Громик у післямові до неї, насамперед зазначаючи, що авторка використала чимало локально маркованих давніх словоформ іменників поряд з інноваціями, які здебільшого зумовлені дією граматичної аналогії. Водночас учений звертає увагу й на словозміну інших іменних частин мови, зокрема прикметника, який у текстах письменниці має виразні говіркові особливості (утрата кінцевого *й*, наявність стягнених закінчень у формах множини тощо), а також займенника, складники якого зберігають архаїчні форми, зазнають впливу фонетичних рис (Громик, 2023, с. 371 – 373). У передмові І. Старовойт також зауважує, що нова збірка привертає увагу насамперед автентичністю говірки (Старовойт, 2023, с. 7).

Мета дослідження – простежити морфологічні риси в системі іменних частин мови середньополіської говірки, актуалізовані в збірці прозових мініатюр О. Лотоцької «Ангели в намистах». Реалізація поставленої мети передбачала виконання таких завдань: зафіксувати за допомогою методики суцільного вибирання й систематизувати використані письменницею морфологічні риси в царині іменних частин мови, прокоментувати їх, виявити індивідуально-авторську специфіку у використанні морфологічних особливостей.

Методи дослідження. У статті використано такі методи: описовий – для систематизації та інтерпретації аналізованого діалектного матеріалу, суцільної вибірки – для визначення наповнення досліджуваних текстів морфологічними діалектизмами; контекстуального аналізу – для дослідження морфологічних рис діалектизмів як складника ідіостилю письменниці.

Виклад основного змісту. У передмові до досліджуваної збірки І. Старовойт акцентує загалом на ролі говіркових елементів у ній і передовсім у мовленні персонажів зокрема, водночас зазначає, що в повсякденно мовлених словах ніби знімається якась пелена, поволока, гострішає зір, і разом з ним прочищаються всі канали чуття, бо «часом здається, перепиши цю репліку літературно стандартизованою мовою – і все, кінець магії» (Старовойт, 2023, с. 5 – 8). Такі думки підтверджують і морфологічні діалектизми в системі іменних частин мови, які авторка вкладає в уста своїх персонажів, індивідуалізуючи їхнє мовлення, забезпечуючи системність у відтворенні говіркових рис.

У царині діалектної субстантивної зміни насамперед звертаємо увагу на активність і послідовність функціонування форм кличного відмінка, частота використання яких письменницею засвідчує їхню природну постійність у мовленні персонажів і збереження говіркових еквівалентів поряд із літературними відповідниками. Зокрема, як і в літературній мові, спостерігаємо функціонування суфіксальних дериватів переважно зі зменшено-пестливими та рідше – згрубілими суфіксами з флексією *-o*: *Моліса за нас, Танько...* (Лотоцька, 2023, с. 77); *Танько, дівіса, маті твоя приїхала* (Лотоцька, 2023, с. 65); *Дочечко, Тетяночко, моє діятко золотесеньке, ході до мене, голубонько* (Лотоцька, 2023, с. 66); *Я ж тобі, бабусечко Оксаночко, сьогодні розповідала* (Лотоцька, 2023, с. 90); *Голько...* (Лотоцька, 2023, с. 323); *Бабохо, заренько приведу тобі помошницю* (Лотоцька, 2023, с. 147). Крім того, активність побутування засвідчують і нейтральні форми, зберігаючи таке саме закінчення, як і в літературній мові: *Молюса, мамо* (Лотоцька, 2023, с. 68); *Хватіт, мамо* (Лотоцька, 2023, с. 70); *Детіно, то все правильно* (Лотоцька, 2023, с. 67); *Мене, Олено, мене* (Лотоцька, 2023, с. 54); *А шо ти, коте, всівса на порозі...* (Лотоцька, 2023, с. 136); *Задушиши, чапліє мала* (Лотоцька, 2023, с. 65). Водночас спостерігаємо виразні говіркові форми кличного відмінка усічених імен із флексією *-є*, які відомі й в інших середньополіських говірках: *Антосе, лізь на вишки...* (Лотоцька, 2023, с. 15); *Луце, дай чисту сорочку...* (Лотоцька, 2023, с. 17); *Наде, пожді* (Лотоцька, 2023, с. 22); *І тобі, Мутє, доброго здоров'я* (Лотоцька, 2023, с. 26); *Танє, шо ти бубоніш* (Лотоцька, 2023, с. 68); *Ксенє!* (Лотоцька, 2023, с. 202); *Тодосе, сьогодні нема* (Лотоцька, 2023, с. 275); *Ходім, Ганє, ходім* (Лотоцька, 2023, с. 342). Спорадично фіксуємо усічені, очевидно, аналогічні форми імен із флексією *-o*: *Аньо, а шо гето ти тут сеїш?* (Лотоцька, 2023, с. 188); *Васьо, іді в кровать* (Лотоцька, 2023, с. 202).

Виразне явище діалектної субстантивної словозміни в прозових мініатюрах Олени Лотоцької – іменники середнього роду м'якої групи зі збереженим архаїчним [e] (графічно *-є*) у флексіях: ... *виберемо наметок на змовини і весілле* (Лотоцька, 2023, с. 51); *Кажу, ключче однакове вибирай...* (Лотоцька, 2023, с. 81); *Ти лахмутте її дівіласа...* (Лотоцька, 2023, с. 151); *А времне на дівовање кротке, як нучка літня* (Лотоцька, 2023, с. 347). Така морфологічна риса відома й у говірці с. Залужжя Дубровицького р-ну, що представлено в лексикографічній праці О. Котяша (наприклад, *бұл'кан'е* ‘булькання’ (Котяш, 2024, с. 31), *вес'іл'іє* ‘весілля’ (Котяш, 2024, с. 35), *вишиван'е* ‘вишивання’ (Котяш, 2024, с. 39) та ін.) і в інших середньополіських говірках (Гримашевич, 2019; Гримашевич, 2022, с. 52). Очевидно, за аналогією збережено *-є* в закінченні орудного відмінка таких іменників, що представлено спорадичними прикладами: *І шо вун так спешит з тим сватаннем?* (Лотоцька, 2023, с. 51).

Говіркові риси демонструють форми родового відмінка іменників, часто зумовлені фонетичними особливостями говірки. Зокрема, фіксуємо

іменники жіночого роду I та III відмін у формі однини з флексією *-и*: *А на туй тичці метер шкури і кружка **крови** всередині* (Лотоцька, 2023, с. 77); *Коней іди з **наши** заberi* (Лотоцька, 2023, с. 279); *Матери не буде* (Лотоцька, 2023, с. 165). Крім того, відзначаємо іменники у формі множини зазначеного відмінка, у яких у флексії *-ув* спостерігаємо рефлекс давніх **o* та **e* незалежно від наголосу: *То гето ви од великого щастя **сватув** аж двома намитками об'язвали?* (Лотоцька, 2023, с. 46); *То в залізній пушци з **цукеркув** нашли...* (Лотоцька, 2023, с. 328); *Багато стало тих **старцув** ходить...* (Лотоцька, 2023, с. 140); *Мене от тих **оселєнцув** верне!* (Лотоцька, 2023, с. 198); *Не понімаю я тих твоїх **тернетув*** (Лотоцька, 2023, с. 34). Ю. Громик вважає, що так у говірці виявила себе тенденція до вирівнювання закінчень (Громик, 2023, с. 367).

Фонетичними особливостями говірки зумовлена наявність флексії *-и* в іменниках першої відміни твердої групи у формі місцевого (рідше – давального) відмінка як рефлекс ненаголошеного **ě* після [ц]: *По твару чи **по руци*** (Лотоцька, 2023, с. 154); *В **радюжци** понесу* (Лотоцька, 2023, с. 170); *В такуй **сорочци**, яку вельми позалітус на Паску просів* (Лотоцька, 2023, с. 276); ... *пойді, хай даст слоїк м'яса, **на** верхній **поліци** стоїт, а в **комори** взьмеш кусок сала з ящика і три нітки рибув сухих, пуд балкою вісят* (Лотоцька, 2023, с. 87); ... *а **Овдюшци** й допомогті нема кому* (Лотоцька, 2023, с. 86); *Надьци вун не батько?!* (Лотоцька, 2023, с. 25). Імовірно, за аналогією таке саме закінчення наявне й в іменниках другої та третьої відмін: *Вже корова **на неби**, сонце в **хлєви** – ти недояна лежиши!* (Лотоцька, 2023, с. 258); ... *лежиши собі **на печи**? А там война за канавою!* (Лотоцька, 2023, с. 21). На думку Ю. Громика, рефлекс наголошеного **ě* монофтонг [и] після стверділих губних і [р], [ц] є доволі специфічним (Громик, 2023, с. 368), підтвердженням чого слугує незначна кількість таких прикладів.

У системі формотворення прикметників Олена Лотоцька відображає говіркові особливості, серед яких найчастіше представлено стягнені ад'єктиви чоловічого роду в називному відмінку однини, які функціують саме в мовленні персонажів: *І ти, дяковать Богу, **живи** приїхав* (Лотоцька, 2023, с. 15); ... *сльози **вурки** (гіркі – Г. Г.) ліла* (Лотоцька, 2023, с. 31); *Якшо я тобі **не мили**, то так і скажи, не круті! Девчат багато!* (Лотоцька, 2023, с. 49); *Біли день надвори* (Лотоцька, 2023, с. 61); ... *ви пришили обид **жалобни** готувить* (Лотоцька, 2023, с. 86); ... *а тут з-за куца вибігає собака, **здорови** таки* (Лотоцька, 2023, с. 111); *Хай на **сухи** ліс йде!* (Лотоцька, 2023, с. 140); *Добри день у хату!* (Лотоцька, 2023, с. 182); *І чого їм купляни **смачніши**?* (Лотоцька, 2023, с. 199); *Помуст **холодни**, а ти босенька* (Лотоцька, 2023, с. 199); *Яки ж **молоди** це!* (Лотоцька, 2023, с. 280); *До роботи був **дурни**, хазяїн **добри*** (Лотоцька, 2023, с. 327); ... *на столі штапель лежить, да таки **весьоли**, **жовти** і **цвіти** по юм друбнусеньки* (Лотоцька, 2023, с. 347) та ін. Зазначені морфологічні діалектизми в царині прикметників відомі практично на всьому середньополіському обширі. М. Никончук стягнені

форми прикметників чоловічого роду вважав південно-північними ізоморфами (Никончук, 2004, с. 581). Водночас Н. Глібчук, О. Костів на основі напрацювань багатьох мовознавців (М. Никончука, Ф. Жилка, І. Матвіяса) із-поміж визначальних морфологічних рис середньополіського діалекту також називають представлену форму (Глібчук, Костів, 2023, с. 394). Крім того, О. Котяш у словнику говірки с. Залужжя Дубровицького р-ну Рівненської області (рідна говірка авторки – с. Крупове цього самого району та області) наводить значну кількість прикметників у зазначеній формі, наприклад: *богомул'ни* ‘богомільний’ (Котяш, 2024, с. 25), *бóси* ‘босий’ (Котяш, 2024, с. 28), *буйни* ‘норовистий’ (Котяш, 2024, с. 30), *галаховáти* ‘розбишакуватий’ (Котяш, 2024, с. 45), *хорóши* ‘миловидний, який має привабливі, приємні риси обличчя’ (Котяш, 2024, с. 182), *черепйáни* ‘глиняний’ (Котяш, 2024, с. 185) та ін. Крім того, такі форми спостерігаємо в текстах і в інших частинах мови, зокрема в царині числівника (*Ши год-друзи постоїт...* (Лотоцька, 2023, с. 60)), займенника (*Бач, вумни яки!* (Лотоцька, 2023, с. 152)).

Значною кількістю прикладів репрезентована ще одна говіркова морфологічна риса – наявність стягненої форми називного відмінка множини прикметників із закінченням *-и*: *Оно ніхто не треба: ні свої, ні чужи* (Лотоцька, 2023, с. 32); *Пустіте, люди добри!* (Лотоцька, 2023, с. 70); *Сіроти мої нещасни!* (Лотоцька, 2023, с. 77); *А чи вони великі?* (Лотоцька, 2023, с. 85); *Їжте, бабко, циленьки, оно ж не розламайте!* (Лотоцька, 2023, с. 111); *... там вчорекі два малесеньки рибки нашла* (Лотоцька, 2023, с. 116); *... сосонки ровнюсеньки* (Лотоцька, 2023, с. 118); *... яйця качини в очереті шукав* (Лотоцька, 2023, с. 143); *Не плач, куплят ши й кирзови* (Лотоцька, 2023, с. 188); *Хлопці й дівчата, гості мої дороги* (Лотоцька, 2023, с. 260); *Тож усі молоді гарни* (Лотоцька, 2023, с. 266); *От тії справдешини бандерівки були* (Лотоцька, 2023, с. 271). У попередній збірці Олени Лотоцької «Нині зозуля кувала» дослідники також відзначали цю особливість (Громик, Яворський, 2022, с. 38). У царині діалектної ад’єктивної словозміни поодинокими прикладами представлено повні нестягнені форми називного відмінка прикметників жіночого роду: *Моя хорошая!* (Лотоцька, 2023, с. 80), хоча займенники демонструють таке явище доволі часто.

Система числівника, представлена в художніх текстах О. Лотоцької, передовсім відображає фонетичні особливості говірки в царині вокалізму, рідше – консонантизму. Зокрема, у числівниках *дев'ять* і *десять* спостерігаємо [e] на місці [ɛ] в ненаголошеній позиції: *Десять літ Сібиру* (Лотоцька, 2023, с. 1); *... десять год із морозамі сibirскімі за пазухою проходів* (Лотоцька, 2023, с. 201); *... на деветь і шоб не опаздувала оньо* (Лотоцька, 2023, с. 258); *Двісті девеносто штири, друбози не щитала* (Лотоцька, 2023, с. 110); *... збираюца в їхнюм двори на деветь* (Лотоцька, 2023, с. 258). Такі форми зазначених числівників та їхні деривати відомі в інших середньополіських говірках, зокрема й на

Дубровиччині: *дéвет* ‘дев’ять’ (Котяш, 2024, с. 55); *десет’іна* ‘десятина (міра площі)’ (Котяш, 2024, с. 56). М. Никончук зауважував, що на території Середнього Полісся рефлексія [ɛ] залежить від наголосу, оскільки на місці [ɛ] в ненаголошеній позиції наявний [e] (Никончук, 2012, с. 44). Фонетичні зміни зумовили й функціонування інших числівників, зокрема *вісім*: *Восім* – *то і для старої баби рано* (Лотоцька, 2023, с. 61) – збереження етимологічного *о; *шість*: *Боженька шість днів землю робив* (Лотоцька, 2023, с. 67) – наявність [и] на місці давнього *е, що спостерігаємо й в інших частинах мови (наприклад, *На нич!* (Лотоцька, 2023, с. 308); *Скорий* *сього, щоб маті не сіла* (Лотоцька, 2023, с. 327); ... *щоб не побудить, щоб довжій поспалі* (Лотоцька, 2023, с. 259); один: *Одін* *із мене очей не зводів* (Лотоцька, 2023, с. 347) – пом’якшення приголосного перед [і] з давнього *і, репрезентоване значною кількістю прикладів у словах інших частин мови, передовсім дієслова (наприклад: *І де ж гето мого Талімона доля ходім-бродім?* (Лотоцька, 2023, с. 15); *А якою ви гарною були!* (Лотоцька, 2023, с. 348); *Маті* *серділаса* (Лотоцька, 2023, с. 346) та ін.); два: *Дьві Параски і Олекса?* (Лотоцька, 2023, с. 58) – асиміляція за м’якістю. Водночас активність функціонування демонструє фонетична форма числівника *штири* як репрезентант діалектного обширу різних ареалів українського континууму, зокрема й середньополіського (Гримашевич, 2022, с. 53; Котяш, 2024, с. 190): *Дівіса, ши в мене штири корови не дояни* (Лотоцька, 2023, с. 66); ... *вже в штири часа з хат вилеталі, щоб первими в лісі быть* (Лотоцька, 2023, с. 115); *Раз ступенька, два, три, штири, набрать воздуха* (Лотоцька, 2023, с. 199). Відзначаємо також фонетичний чи розмовний варіант числівника *п’ятдесят*: *Заренько по пійсят з тобою* (Лотоцька, 2023, с. 58).

Крім зазначених морфологічних діалектних форм у царині іменника, прикметника й числівника, тексти прозових мініатюр збірки «Ангели в намистах» демонструють велику кількість діалектних явищ у словозміні займенників, що, очевидно, зумовлене частотою їх використання в говірковому мовленні загалом і передовсім у діалогах зразків малої прози О. Лотоцької зокрема. Насамперед зазначимо, що деякі діалектні морфологічні форми займенника зумовлені фонетичними особливостями репрезентованої в текстах рідної говірки письменниці. Зокрема, форма давального відмінка особового займенника *тоби* та зворотного *соби* – наслідок рефлексії *ѣ в наголошеній позиції як [и], яку Ю. Громик вважає доволі специфічним явищем (Громик, 2023, с. 368): *Хто тоби таке дурне сказав?* (Лотоцька, 2023, с. 21); *Ніхто тоби її зареки полокать не буде – покуйнік у хаті* (Лотоцька, 2023, с. 17); *Якшо я тоби не мили, то так і скажи, не круті!!* (Лотоцька, 2023); *Я його ткала соби на смерть* (Лотоцька, 2023, с. 53); *То ти соби Максима в Зосі ши малою випросіла?* (Лотоцька, 2023, с. 53); часто вживаний особовий займенник *вун* – результат давнього *о в закритому наголошеному як [у]: *І шо вун так спешит з тим сватаннем?* (Лотоцька,

2023, с. 51); ... **вун** семню вив'юз, хто живи оставса (Лотоцька, 2023, с. 72); **А вун** регоче з баби старої (Лотоцька, 2023, с. 33); **А вун** гочередю поменявса, бо їм на весілле в неділю (Лотоцька, 2023, с. 31); **Як вун** приде? (Лотоцька, 2023, с. 275), який спостерігаємо й в інших займенниках у зазначеній позиції в слові: **Божечку ж муй!** (Лотоцька, 2023, с. 258); **Чоловик муй** на станції (Лотоцька, 2023, с. 71); **Онью Нінка**, шо на **тум** конци живе... (Лотоцька, 2023, с. 31); **Побоявса**, мусіть, на **самуй** станції поезда остановлять (Лотоцька, 2023, с. 69); **І от** скажи, чого **туй** Ольци прундіца (Лотоцька, 2023, с. 33); родові форми займенників у давальному й місцевому відмінках множини з графічними флексіями **-юй/-юм** – наслідок послідовної рефлексії давнього *е в закритому наголошеному складі як [у]: **Покладі рученьку юй** на голувку (Лотоцька, 2023, с. 156); ... **Васіка юй** батьки нашілі (Лотоцька, 2023, с. 33); ... **збираюца в їхнюм** двори (Лотоцька, 2023, с. 258); **Добрий день у вашуй** хаті! (Лотоцька, 2023, с. 151); **Шо гето на моюм** конци робите? (Лотоцька, 2023, с. 61); **А шо ж** курей своїх на **моюм** городі не бачат? (Лотоцька, 2023, с. 109); **Скажу своєю** Насті, шоб ввечері приносила (Лотоцька, 2023, с. 152); **Бог при мні, при души моюй!** (Лотоцька, 2023, с. 16) тощо; протетичний [г] у займенниках відображає говіркову рису в царині консонантизму: **Готака**, одна в одну! (Лотоцька, 2023, с. 97); **На гинчому** б як на собаці зажило – **гетому** п'ятерню одбаталі (Лотоцька, 2023, с. 16); явище апокопи в оформленні заперечних займенників **нічо, ніц**: **Нічо** не розтовкла (Лотоцька, 2023, с. 202); ... **бо нічо** не запомніш (Лотоцька, 2023, с. 67); **І три рази по стулько** пролежала й **ніц** би юй не стало (Лотоцька, 2023, с. 18). Крім того, спостерігаємо говіркову специфіку у відсутності протетичного звука в сполученні прийменника з особовим займенником: **За єю** Піліп тую нівку, шо в Дубах, дає... (Лотоцька, 2023, с. 140); **То з єю?** (Лотоцька, 2023, с. 151); **В її** й покладемо (Лотоцька, 2023, с. 152); ... **а я за їм** тії покоси розкидаю (Лотоцька, 2023, с. 279) як виразну діалекту рису середньополіського етномовного континууму (Гримашевич, 2022, с. 52). Водночас варто окремо зауважити щодо функціонування вказівного займенника **гетий** у різних родових і відмінкових формах, який, очевидно, у представленій говірці з'явився під впливом суміжних білоруських територій: **Хоть вони в гетом** роци й вурки були, але ж... (Лотоцька, 2023, с. 109); **І в гетум** сувуйци полотно тонке (Лотоцька, 2023, с. 51); **Бог прив'юв нас у гетой** світ (Лотоцька, 2023, с. 88); **Поїхав на шахти на Донбас з гетих** лесув (Лотоцька, 2023, с. 19); **Гета?** (вулиця – Г. Г.) (Лотоцька, 2023, с. 30); ... **а гети** за шо свою жизнь одалі? (Лотоцька, 2023, с. 83); **Моя тожеть гетою** зімою в зелени сосни ладіласа (Лотоцька, 2023, с. 56) тощо, оскільки говорити про наявність приставного в зазначених словах немає підстав, адже в текстах не зафіксовано жодного відповідника без нього. Крім того, саме в такому фонетичному оформленні відомі вказівні займенники в говірці

с. Залужне на Дубровиччині: *гэто* ‘оце’, *гэтой* ‘оцей’, *гэтого* ‘оцього’ (Котяш, 2024, с. 46).

Як було зазначено, у текстах спостерігаємо стягнені форми в називному відмінку множини не тільки ад’єктивів, а й прикметникових займенників: *Онью яки морди чирвони* (Лотоцька, 2023, с. 55); ... *подумав – злодеї яки* (Лотоцька, 2023, с. 55); *У нас вночі ніяки поїзди не ходять* (Лотоцька, 2023, с. 72); *Ви сами* (Лотоцька, 2023, с. 71); *Да яки ж ми свої* (Лотоцька, 2023, с. 318), що свідчить про системність функціонування таких елементів у говірках Рівненщини (пор. також *н’ікатори* ‘деякі’ (Котяш, 2024, с. 114)).

Водночас у текстах збірки «Ангели в намистах» представлено нестягнені форми, які наявні й в інших говірках Рівненщини (пор.: *тэіе* ‘те’, ‘оте’ (Котяш, 2024, с. 172)) вказівного займенника *та, те* в називному та знахідному відмінках: *Вже не тая баба, геть не тая!* (Лотоцька, 2023, с. 108); *І подівіса, чи тая зараза знов не злетіла* (Лотоцька, 2023, с. 175); *Приб’ю тую Надьку* (Лотоцька, 2023, с. 182); *Хто в тую коробку залідав?* (Лотоцька, 2023, с. 99); *Я як тее почула...* (Лотоцька, 2023, с. 22) і спорадично в множині: *Йди і забери тії кветки* (Лотоцька, 2023, с. 175); *Розумни тії колісні люди були* (Лотоцька, 2023, с. 118); *Гето ж додумаця, поставіть на городі тії сонячни батареї ...* (Лотоцька, 2023, с. 33), хоча зрідка відзначаємо й стягнену форму родового відмінка жіночого роду з різними вокалічними компонентами: ... *кинй мені провода на хату од теї батареї* (Лотоцька, 2023, с. 33); ... *воно з теї сторони од села* (Лотоцька, 2023, с. 118); ... *он келе тої хати хліви одалюк стоять* (Лотоцька, 2023, с. 69).

Поодинокими прикладами в зразках малої прози збірки «Ангели в намистах» О. Лотоцької представлено інші займенники, в оформленні яких, за словами Ю. Громика і А. Яворського, відображено місцеву специфіку (Громик, Яворський, 2022, с. 39): *Родівса всьой сіні, аж аж чорни, думалі вмре – виходілі* (Лотоцька, 2023, с. 15); *Бо як умер багатир – то зобравса всьой мир* (Лотоцька, 2023, с. 87); ... *шоб за його ще і всьой твуй руд до сьомого коліна розплатьвавса?* (Лотоцька, 2023, с. 88); *Але ж Боженька бачит нас і кождому посилає те, шо заслужилі* (Лотоцька, 2023, с. 20); *Повторай за мной* (Лотоцька, 2023, с. 66), а також архаїчна форма особового займенника *мні* в давальному відмінку: *А мні вун не чоловік* (Лотоцька, 2023, с. 25).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, у збірці прозових мініатюр Олени Лотоцької «Ангели в намистах» поряд з іншими діалектними актуалізовано морфологічні риси поліської говірки в царині іменних частин мови, які авторка вміло використовує в мовленні персонажів-поліщуків. Система іменника репрезентована формами кличного відмінка скорочених імен першої відміни з притаманним середньополіським говіркам закінченням *-є*, аналогійними структурами родового відмінка множини із закінченням *-ув*, архаїчними – іменників третьої відміни з флексією *-и*. У словозміні прикметників авторка використовує усічені форми чоловічого

роду в називному відмінку однини, представлені й у порядкових прикметниках та ад'єктивних займенниках, архаїчні стягнені – у називному відмінку множини з флексією *-и* та зрідка – повні нестягнені. Зафіксовані в тексті числівники мають різноманітні фонетичні особливості в оформленні. Найбільш докладно в прозових мініатюрах передано говіркові відмінності в системі займенникових форм, які представлені архаїчними елементами, зокрема повними нестягненими формами, особовими займенниками без приставного *н-*, відмінковими варіаціями займенника *гетий*, низкою розмовних варіантів. Водночас значна частина морфологічних діалектизмів іменних частин зумовлена фонетичними рисами середньополіських говірок, які наявні й на інших теренах зазначеного континууму. Морфологічні говіркові явища органічно вплетені в тканину художнього тексту, передають мовлення персонажів. Індивідуально-авторська специфіка у використанні морфологічних особливостей полягає в тому, що Олена Лотоцька послідовна у відтворенні поліського мовного колориту, оскільки в досліджуваній збірці «Ангели в намистах» і в попередній «Нині зозуля кувала» письменниця використовує притаманні рідній середньополіській говірці діалектизми на всіх мовних рівнях, зокрема й на морфологічному, відтворюючи народнорозмовну стихію Середнього Полісся загалом і с. Крупове Дубровицького р-ну Рівненської обл. зокрема.

Перспективи наукових пошуків убачаємо в дослідженні діалектизмів інших мовних рівнів у творчості Олени Лотоцької, передовсім лексичного.

Література і джерела

- Аркушин, Г. (2012). *Західнополіська діалектологія*. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 257 с.
- Глібчук, Н., Костів, О. (2023). *Українська діалектологія*. Львів: ЛА «Піраміда», 552 с.
- Гримашевич, Г. І. (2019). Діалектні тексти середньополіських говірок як джерело збереження морфологічних особливостей. *Наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту. Філологічні науки*. Вип. 50. С. 41 – 44
- Гримашевич, Г. І. (2022). Морфологічні особливості говірки с. Черевки Овруцького району Житомирської області. *Наук. вісн. Міжнар. гуманітар. ун-ту. Сер.: Філологія*. Вип. 58. С. 51 – 54.
- Гримашевич, Г. І. (2010). Поліський світ у поетичній творчості Миколи Никончука. *Волинь-Житомирщина: іст.-філол. зб. з регіон. проблем*. Вип. 1. С. 339 – 348.
- Громик, Ю. (2023). Післямова. *Лотоцька Олена. Ангели в намистах*. Львів: Вид-во Старого Лева. С. 364 – 381.
- Громик, Ю., Яворський, А. (2022а). Актуалізація поліської говірки в прозових текстах Олени Лотоцької. *Лінгвостилістичні студії*. Вип. 16. С. 31 – 45.
- Громик, Ю., Яворський, А. (2022б). Поліські діалекти в сучасній художній літературі: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 304 с.

- Дружук, І. (2023). Говіркова фонетика збірки оповідань О. Лотоцької «Нині зозуля кувала». *Лінгвістика*. Вип. 1. С. 25 – 33.
- Дружук, І. (2016). Діалектизми в романі Володимира Лиса «Століття Якова» в говірці мешканців с. Згорани Любомльського району Волинської області. *Актуальні проблеми розвитку природничих та гуманітар. наук: зб. матеріалів наук.-практ. конф.* Луцьк. С. 307 – 309.
- Зінчук, Р. 2020. Волинсько-поліська говірка в романі Володимира Лиса «Стара холера»: морфологічний рівень. *Лінгвостилістичні студії*. Вип. 12. Луцьк. С. 67 – 72.
- Котяш, О. (2024). Словник говірки села Залужжя Дубровицького району Рівненської області (залужецька балачка, або баймо по-нашому). Житомир: Бук-Друк. 224 с.
- Лотоцька, О. (2023). *Ангели в намистах*. Львів: Вид-во Старого Лева, 384 с.
- Лотоцька, О. (2020). *Нині зозуля кувала*. Львів: ЛА «Піраміда», 286 с.
- Никончук, М. (2012). *Правобережнополіські говірки в лінгвогеографічному висвітленні*. Житомир: Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 316 с.
- Никончук, М. (2004). Середньополіський говір. Українська мова. Енциклопедія / Редкол. Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана. С 581.
- Ніколаєнко, І. (2012). Риси західнополіського діалекту в романі Володимира Лиса «Століття Якова». *Лінгвістика*. Вип. 1. Ч. 1. С. 149 – 156.
- Ольховик, Т. (1997). Діалектна лексика в поезії М. В. Никончука. *Велике льдо*: зб. ст., присв. 60-річчю доктора філол. наук, проф. Миколи Васильовича Никончука. Житомир. С. 144 – 149.
- Спанатій, Л. (2013). Діалектизми та їх місце в мовному і метамовному дискурсі (на матеріалі роману «Століття Якова» В. С. Лиса). *Наук. пр. Чорномор. держ. ун-ту імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Сер.: Філологія. Мовознавство. Т. 219. Вип. 207. С. 109 – 112.
- Старовойт, І. (2023). Поліська Йокнапатофа: передмова. *Лотоцька Олена. Ангели в намистах*. Львів: Вид-во Старого Лева. С. 5 – 10.
- Яворський, А. (2012). Фонетичні особливості волинсько-поліської говірки в романі В. Лиса «Століття Якова». *Волинь філологічна: текст і контекст*: зб. наук. пр. № 14. Луцьк. С. 279 – 289.
- Яворський, А. (2013а). Волинсько-поліська говірка в романі Володимира Лиса «Іван і Чорна Пантера». *Наук. зап. Ніжин. держ. ун-ту імені Миколи Гоголя*. Сер.: Філологічні науки. Кн. І. С. 267 – 272.
- Яворський, А. (2013б). Морфологічні особливості волинсько-поліської говірки в романі Володимира Лиса «Століття Якова». *Наук. вісн.*

- Східноєвропейського на. ун-ту імені Лесі Українки. Сер.: Філологічні науки. Мовознавство. № 22. Луцьк. С. 150 – 155.*
- Яворський, А. (2013в). Морфологічні особливості середньополіських говірок у повісті Володимира Даниленка «Сонечко моє, чорне й волохате». *Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. Сер.: Філологія (мовознавство). Вип. 17. С. 89 – 94.*
- Яворський, А. (2013г). Фонетичні особливості середньополіських говірок у повісті Володимира Даниленка «Сонечко моє, чорне й волохате». *Дослідження з лексикології і граматики української мови: зб. наук. пр. Вип. 13. С. 164 – 171.*
- Яворський, А. (2015а). Поліська лексика в романі Володимира Дрозда «Лістя землі». *Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту імені Лесі Українки. Сер.: Філологічні науки. Мовознавство. № 6. Луцьк. С. 154 – 158.*
- Яворський, А. (2015б). Поліська лексика в романах Миколи Закусила: архаїзми, запозичення. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства: зб. наук. пр. Вип. 8. С. 142 – 145.*
- Яворський, А. (2015в). Середньополіська говірка у творах Олександра Кулеша: фонетичний рівень. *Молодий вчений. № 2. С. 137 – 140.*
- Яворський, А. (2015г). Синтаксичні особливості середньополіської говірки у творах Миколи Закусила та Олександра Кулеша. *Мова та література у полікультурному просторі: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Львів: ГО «Наукова філологічна організація “ЛОГОС”». С. 81 – 83.*

Стаття надійшла до редакції 02.11.2024 р.

Прийнято до друку 04.11.2024 р.

Рецензент – канд. філол. наук, доц. Лєснова В. В.